

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ “КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ” У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Поліна Вербицька

Інститут гуманітарних і соціальних наук
Національний університет “Львівська політехніка”
вул. С. Бандери, 12, м. Львів, Україна
ORCID: 0000-0003-3123-0768
polinaverbytska@gmail.com

© Вербицька Поліна, 2020

Статтю присвячено проблемі актуалізації сутності поняття “культурний туризм” у науковому дискурсі. Виокремлено та узагальнено дослідницьке поле наукової проблематики явища культурного туризму. На основі аналізу низки наукових праць зарубіжних дослідників з’ясовано характерні особливості, що вирізняють культурний туризм від інших видів дозвілля. Підкреслено зв’язок культурного туризму і культурної спадщини місцевої громади як ресурсів її сталого розвитку. Окреслено міждисциплінарну перспективу подальших наукових досліджень цієї проблематики.

Ключові слова: культурний туризм, мандрівники, культурна спадщина, культурні заходи.

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF “CULTURAL TOURISM” IN MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE

Polina Verbytska

Institute of the Humanities and Social Sciences
Lviv Polytechnic National University
polinaverbytska@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3123-0768

© Verbytska Polina, 2020

The article deals with the problem of establishing contemporary relevance and providing theoretical elaboration of the concept definition of “cultural tourism” in the Ukrainian scientific thesaurus. Conceptual justification for cultural tourism is a response to the challenges and needs of time in the face of contradiction of its continued growth in the global and underdeveloped domestic tourism markets. The article emphasizes insufficient level of the issue scientific development in Ukraine, as opposed to dynamic development of scientific studies of the cultural tourism phenomenon during the last decades, carried out in the world science.

The research field framing the scholarly issue of cultural tourism notion is outlined whereas the exploratory findings are summarized. The given paper signifies that the concept of cultural tourism is widely recognized in the world scientific thesaurus and its definition has been influenced by evolution in the definition of culture that has taken place over the last decades.

The given study focuses on the analysis of different approaches to defining the concept and meaning of cultural tourism in various scientific studies of European scholars. It has been underlined that cultural tourism conceptual understanding is manifested in the official definitions of international organizations. In particular, the definition of the International Council for the Protection of Monuments and Historic Places (ICOMOS) encompasses broad understanding of its functions, which lie in providing tourists with the opportunities to get familiarized with culture and cultural environment of the place of visit, including the landscape, the traditions of residents and their way of life, artistic culture and arts, various forms of leisure etc.

The phenomenon of cultural tourism is associated with cultural artifacts of the past and contemporary artworks as tangible and intangible cultural heritage. Unlike the previous stage of its development, which acquainted tourists with cultural monuments, in modern conditions the motivation of travelers is the desire to interact with everyday culture, integrated into the local population daily life.

The research explores the link between cultural tourism and cultural heritage of a particular region emphasizing the cultural function of travelling. In particular, cultural tourism aims at acquaintance with the cultural environment of the place of visit, traditions of the inhabitants and their way of life.

The article highlights such an important aspect of the contemporary concept of cultural tourism as its individual dimension, focusing on tourist motivation. Modern society of advanced information transfer assigns an important function to cultural tourism, which is not only promoting new knowledge acquisition but facilitating the ways to gain new experience in the process of encounters with culture and local people, fostering a dialogue between the travelers and the history, culture and heritage of different generations. So the essence of cultural tourism involves not only visiting cultural heritage sites by travelers, but also cultural events and museums, as well as communicating with local residents.

Factors that distinguish cultural tourism from other leisure activities include its individual and creative dimension, the openness of travelers to learning about the historical and cultural heritage and their willingness to gain deeper experience in the process of personal encounters with other cultures and their representatives. The link between cultural tourism and cultural heritage of the local community, which ensures its sustainable development, is ascertained in the article.

An interdisciplinary perspective on the study of cultural tourism phenomenon, which integrates research findings in history, sociology, anthropology, cultural studies, economics and other scientific fields, encourages further scientific exploration. In particular, scientific research should be carried out in the field of exploring the potential of cultural heritage for cultural tourism expansion and local community sustainable evolution, as well as the preservation of cultural heritage in the process of tourist infrastructure development.

Key words: cultural tourism, tourists, cultural heritage, cultural events.

Постановка проблеми. Поширення глобалізаційних процесів зумовлює суперечливий характер процесу культурного розвитку, що впливає на розвиток туристичної галузі. Різна мотивація мандрівників спонукає до урізноманітнення видів дозвілля. Не лише культурний ландшафт певного регіону, але й організовані культурні події є визначальним чинником мотивації сучасних мандрівників. Динамічний розвиток наукових досліджень феномену культурного туризму впродовж останніх десятиліть, що здійснюються у світовій науці, стимулюють наукові пошуки в Україні.

Аналіз досліджень. Теоретичні аспекти туризмознавства є активним полем наукових досліджень українських учених. Сучасні різновиди туризму віднайшли своє відображення у працях М. Кляпа, Ф. Шандор, О. Любіцевої, С. Панкової, В. Стафійчук, М. Мальської, В. Худо. Явище культурного туризму досліджують науковці Т. Катаргіна, В. Капелюшний, М. Чубата, Н. Терес, О. Савіцька, О. Федорович, Л. Божко, І. Давиденко.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що історико-культурний, культурний туризм, туризм спадщини, мистецький туризм, екотуризм, етнічний туризм, подієвий туризм – це далеко не повний перелік термінів, які використовують науковці для означення одного й того самого явища. Концептуальне виокремлення і теоретичне обґрунтування поняття “культурний туризм” є відповіддю на сучасні виклики й сприяє розв’язанню суперечності між динамічним зростанням мандрівок українців за кордоном і недостатнім рівнем розвитку внутрішнього туристичного ринку, що формулює потребу наукового розроблення цієї проблематики.

Метою статті є актуалізувати і теоретично опрацювати суть поняття “культурний туризм” в українському науковому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Поняття культурного туризму є загально визнаним у світовому науковому тезаурусі й на його означення вплинула

еволюція у визначенні феномену культури, що відбувається впродовж останніх десятиліть.

Культура є складним багатограним явищем у міждисциплінарному науковому пошуку, представляючи різні підходи й трактування. Американський антрополог Кліфорд Гірц порівнював культуру із величезним описом усього того, що стосується способу життя суспільства: його цінностей, практик, символів, інституцій і людських стосунків [Geertz, 2008].

За визначенням дослідників, явище культури виявляється передовсім в алгоритмах мислення особистості, що роблять специфічні культурні категорії (цінності, ідеали, традиції тощо) зрозумілими для всіх членів певної соціальної спільноти [Glazer et al., 1975: 161].

Канадський учений В. Кимліка [Kumlicka, 1995], на основі аналізу досвіду міжкультурних впливів у різних країнах світу зазначав, що лібералізація культури, з одного боку, супроводжується певним розмиванням національної ідентичності, спричиняючи зменшення кількості спільних рис усередині кожної національної культури, й відповідним зростанням кількості спільних рис між різними культурами. Але з іншого боку, цей самий процес супроводжується підвищенням відчуття приналежності до своєї нації.

У цьому контексті заслуговує на увагу позиція української дослідниці Ю. Сороки, яка стверджує, що “смісли, символи, цінності та норми, які відповідають за цілісну ідентичність соціуму, історично концентруються в культурній системі, що дає можливість називати її “базовою”, “материнською”, “домінантною”. Смісли, символи, цінності та норми окремих спільнот концентруються в субкультурах і стають засобом маніфестації їх відносної автономності та групової ідентичності” [Сорока, 2012: 185].

Роль національних чинників у розвитку культури підкреслював у своїх працях український філософ С. Кримський, зазначаючи, що культура існує

тільки в національному вигляді, бо нація є специфікованим автопортретом людства й водночас історичною особистістю (бо має індивідуальні риси, як і особа) втілює історичний досвід і, головне, ті вимоги часу, епохи, історичної перспективи, які й дозволяють уявити ціннісний зміст культури [Кримський, 2003: 73].

На думку М. Літрел, феномен культури охоплює те, що думають люди (ставлення, переконання, ідеї та цінності), те, як люди діють (нормативні моделі поведінки чи спосіб життя) й те, що люди виробляють (художні твори, артефакти, культурні продукти). Відповідно феномен культури включає процеси (уявлення і спосіб життя людей) та результати й продукти цих процесів (споруди, артефакти, мистецтво, звичаї, атмосфера) [Littrell, 1997].

Аналізуючи культурні феномени з цієї позиції, відомий нідерландський дослідник Грег Річардс вважає, що культурний туризм стосується не лише традиційного відвідування місць та пам'яток, а передбачає також ознайомлення із способом життя населення відвідуваних місць. Обидва виміри досліджуваного явища передбачають набуття мандрівниками нових знань та досвіду. Відповідно до цього Грег Річардс запропонував концептуальне визначення поняття “культурний туризм” як “переміщення людей до віддалених від їхнього місця проживання культурних пам'яток, що має на меті набуття нової інформації й досвіду для задоволення культурних потреб” [Richards, 1996].

Концептуальне розуміння культурного туризму міститься в офіційних визначеннях міжнародних організацій – Всесвітньої туристичної організації (WTO), Європейської асоціації з туризму та дозвілля (ATLAS) та Міжнародної ради з охорони пам'яток та історичних місць (ICOMOS).

Відповідно до визначення Всесвітньої туристичної організації культурний туризм охоплює всі переміщення людей, оскільки вони задовольняють людську потребу в різноманітті та спрямовані на підвищення культурного рівня особистості, стимулюючи нові знання, досвід і зустрічі” [Richards, 1996]. Культурний туризм передбачає переміщення осіб з метою культурних мотивацій, таких як навчальні поїздки, мистецькі перфоманси і культурні тури, поїздки на фестивалі та інші культурні заходи, відвідування визначних місць та пам'яток, поїздки для дослідження природи, фольклору, мистецтва та пам'яток.

Містке визначення цього поняття сформульовано Міжнародною радою з охорони пам'яток та історичних місць ICOMOS у Міжнародній туристичній хартії: “культурний туризм – це форма туризму, що має на меті ознайомлення із культурою і культурним середовищем місця відвідин, включно ландшафтом, із традиціями мешканців та їх способом

життя, художньою культурою і мистецтвом, різними формами дозвілля [ICOMOS, 2002]. Культурний туризм включає відвідини культурних заходів, музеїв (музейний туризм), об'єктів культурної спадщини, контакти з місцевими мешканцями.

Визначення, сформульоване Європейською асоціацією освіти у галузі туризму і дозвілля ATLAS, підкреслює зв'язок між культурним туризмом і дозвіллям, фокусуючи увагу на мотивації мандрівників під час подорожі та підкреслюючи культуротворчу функцію мандрівки. “Культурний туризм передбачає переміщення осіб до визначних культурних пам'яток за межі місця проживання з метою здобуття нової інформації та досвіду для задоволення своїх культурних потреб” [Maitland, 2007].

“Культурний туризм використовує будівлі, реліквії та звичаї в конкретних ландшафтах, місцях і об'єктах, щоб продемонструвати мандрівникам культурний, соціальний та економічний розвиток певної території, створюючи умови для регулярного доступу до огляду визначних пам'яток, нових пропозицій, послуг, інформаційних матеріалів [Becker, 1993: 8]. Культурні заходи стимулюють культурний туризм.

Культурний туризм дослідники вважають різновидом серйозного дозвілля, що передбачає особистісний розвиток, навчання, особистісну мотивацію [Stebbins 1996]. У наукових працях “серйозний” погляд на дозвілля контрастує з “повсякденним дозвіллям”, що пов'язане із розслабленням або розвагами [Richards, 2001]. Відповідно до цього розуміння явище культурного туризму охоплює не лише споживання культурних продуктів минулого, а й сучасну культуру й спосіб життя людей чи регіону. Відтак воно пов'язане з артефактами минулого і сучасними мистецькими витворами, матеріальною і нематеріальною культурною спадщиною.

Визначальним виміром культурного туризму є мотивація та поведінка туристів. Концепція культурного туризму охоплює всі подорожі, що здійснюються людьми, які тимчасово залишають своє місце проживання, головним чином для того, щоб отримати інформацію, зіткнутися та/або відчути матеріальні та/або нематеріальні активи високої та щоденної культури [Lohmann, 1999: 63].

Основою культурного туризму є історико-культурний потенціал країни, зокрема соціально-культурне середовище з традиціями та звичаями, особливостями побутової та господарської діяльності людей [Richards, 1999]. Важливим аспектом концепції культурного туризму є його індивідуальний вимір. Чимало мандрівників, на відміну від попереднього етапу його розвитку, що передбачав їх ознайомлення із культурними пам'ятками, нині прагнуть взаємодії з повсякденною культурою, яка інтегрована в щоденне життя місцевого населення. Люди, звичні до традиційних видів культурного туризму, шукають сьогодні

більш інтерактивних форм взаємодії з культурою, уникаючи масових туристичних подорожей.

У сучасному мережевому суспільстві зустрічі із культурою, місцевим населенням, що відбуваються під час подорожі, сприяють діалогу між мандрівниками й історією, культурою і спадщиною різних поколінь, наповнюючи життя людини ціннісним виміром, задовольняючи її індивідуальні культурні потреби. Зростання і поширення поняття культурного туризму приводить до виділення його різновидів: гастрономічний туризм, туризм спадщини, туризм корінних народів, творчий туризм.

Дослідження дозвілля та туризму останніх років значну увагу приділяють виявленню зв'язків між продукуванням і споживанням туристичних об'єктів [Maitland, 2007]. У сучасних наукових працях досліджено процес виробництва та успішне просування культурного продукту, що супроводжується виконанням мандрівником культуротворчої ролі [Smith et al., 2012]. Окрім виконання функції культурного пізнання, сучасні мандрівники дедалі більше беруть участь у виробництві культурного продукту.

Своєю чергою, культурний туризм є творчим простором, в якому дозвілля є засобом особистісного і творчого розвитку людини, що використовується у повсякденному житті і професійній сфері. Цей аспект стає дедалі помітнішим у сфері подій, які зараз усе більше функціонують як засіб розвитку спільної присутності, необхідної для підтримки соціальних мереж.

Дослідники зазначають тенденцію посилення потенціалу місць, у яких відбуваються творчі події, які приваблюють відвідувачів та мешканців. Подія служить тимчасовим і просторовим стимулами, що створюють взаємодію між великою кількістю людей за короткий час, доповнюючи атмосферу історичного місця, створюючи гарячі точки для творчої взаємодії та інновацій [Richards, 2011]. Отже, культурний туризм функціонує не просто як спосіб споживання культури, але й її вироблення, продукування.

Ця тенденція сприяє створенню креативних туристичних продуктів, які дають змогу туристам творчо взаємодіяти з місцевим населенням і набувати нових умінь і навичок. Відповідно творчий туризм пропонує мандрівникам можливість розвивати свій творчий потенціал шляхом активної участі в набутті нового досвіду у місцях відпочинку. Відтак дозвілля стає творчим простором, який люди використовують для підтримки соціальних зв'язків, що є основою культурного капіталу в мережевому суспільстві [Richards, Raymond, 2000].

Однією із характерних тенденцій розвитку культурного туризму у країнах Європи є проведення все більшої кількості культурних заходів. Подія Європейських столиць культури (the event of European Capitals of Culture (ЕСОС) – один із прикладів нової

стратегії розвитку культурного туризму у Європі [Palmer et al., 2011].

Значна частина наукових і прикладних досліджень щодо взаємозв'язку культури та туризму здійснюється Асоціацією з питань дозвілля та туризму (ATLAS). Програма дослідження культурного туризму була започаткована цією організацією у 1991 році за підтримки Європейської комісії. Спочатку дослідження зосереджувалися на проблемі відвідувачів культурних пам'яток Європейського Союзу, але згодом сфера дослідження набула глобального виміру та стосувалася визначення явища культурного туризму та його обсягів, профілю та мотивації культурних туристів, розроблення тематичних досліджень тощо [Richards, 2018].

Сьогодні у дослідницькому проекті культурного туризму ATLAS беруть участь 25 установ-учасниць з Європи, Азії, Австралії та Північної Америки. На спеціальній зустрічі, присвяченій розгляду теми культури участі та нових викликів культурного туризму, що відбулася у 2018 р. у Барселоні, предметом обговорення дослідників були нові тренди у культурному туризмі, а саме: роль нових ЗМІ у виробництві та споживанні культурного туризму, використання технологій вебкартографування, мобільних додатків і соціальних медіа для аналізу культурного туризму й інформування відвідувачів [Richards, 2018].

Чимало сучасних наукових досліджень у цій царині стосуються питання залучення відвідувачів та мешканців, оскільки вплив цих зацікавлених сторін є життєво важливим у формуванні нових форм культурного туризму та переорієнтації векторів розвитку культурного туризму від периферії до периферії [Richards, 2018]. Питання спільного створення культурного досвіду з відвідувачами, організація нових просторів для культурного туризму та проведення культурних заходів є також актуальними темами та потребують особливої уваги дослідників.

Висновки. Проведений аналіз наукових досліджень у сфері культурного туризму зарубіжних науковців й міжнародних організацій засвідчив динамічний розвиток цієї проблематики у сучасному науковому дискурсі.

У наукових дослідженнях підкреслюється зв'язок між культурним туризмом і культурною спадщиною певного регіону, фокусуючи увагу на мотивації мандрівників під час подорожі й підкреслюючи культуротворчу функцію мандрівки. Зокрема, культурний туризм має на меті ознайомити із культурним середовищем місця відвідин, традиціями мешканців та їхнім способом життя.

Явище культурного туризму пов'язане з культурними артефактами минулого і сучасними мистецькими витворами, матеріальною і нематеріальною культурною спадщиною. Сутність культурного ту-

ризму перебачає не тільки відвідини мандрівниками об'єктів культурної спадщини, але й культурних заходів, музеїв, здійснення комунікації із місцевими мешканцями.

До чинників, що вирізняють культурний туризм від інших видів дозвілля, належить його індивідуальний і творчий вимір, відкритість мандрівників до пізнання історичної і культурної спадщини та їхня готовність до здобуття глибшого досвіду в процесі особистої зустрічі з іншою культурою та її представниками. Зв'язок культурного туризму і культурної спадщини місцевої громади забезпечує її сталий розвиток.

Міждисциплінарна перспектива дослідження цього явища, що об'єднує наукові розвідки із історії, соціології, антропології, культурології, економіки й інших наукових галузей, стимулює подальші наукові розвідки. Зокрема, науковий пошук варто здійснювати у площині дослідження потенціалу культурної спадщини для розвитку культурного туризму і сталого розвитку місцевої громади, а також збереження культурного надбання у процесі розвитку туристичної інфраструктури.

1. Geertz, C. (2008). *Thick description: Toward an interpretive theory of culture*. In *The cultural geography reader* (pp. 41–51). London: Routledge. 2. Glazer, N., Moynihan, D. P., & Schelling C. S. (1975). *Ethnicity: theory and experience*. Cambridge: Harvard University Press. 3. Kymlicka W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press. 4. Сорока Ю. (2012) *Полікультурне суспільство: зв'язок процесів його дослідження та формування*, Київ: Стілос. 5. Кримський С. (2003). *Запити філософських смислів*. Київ: ПАРАПАН, 240 с. 6. Littrell M. (1997). *Shopping Experiences and Marketing of Culture to Tourists*. In *Centre for Travel and Tourism*. (1997). *Tourism and Culture: Image, Identity and Marketing*. University of Northumbria, pp. 107–120. 7. Richards G. (1996). *Cultural Tourism in Europe*, Wallingford: CABI. 8. ICOMOS. (2002). *International Tourism Charter*. Retrieved from www.whitrap.org/themes/69/userfiles/download/2013/2/28/vqev6ibfghtbbewh.pdf. 9. Maitland, R. (2007). *Cultural tourism and the development of new tourism areas in London* In Richards, G. (Ed.) *Cultural Tourism: Global and local perspectives*. New York: Haworth Hospitality Press. 10. Becker, C. (1993). *Cultural Tourism – an Introduction* In Becker, C., Steinecke, A., (Ed.), *Cultural Tourism in Europe. Growth without Borders?* Trier: ETJ-Stud. 11. Stebbins, R. (1996). *Cultural tourism as serious leisure*. *Annals of tourism research*, 23(4), 948–950. 12. Richards, G. (2001). *Cultural attractions and European tourism*. Wallingford: Cabi. 13. Lohmann, M. (1999). *Cultural Tourists or Touristic Demand for Cultural Offers* In Heinze, T. (Ed.) *Cultural Tourism: Basics, Aims, Trends and Cases*. München – Wien: Westdeutscher Verlag. 14. Richards, G. (1999). *Culture, Cultural Tourism and Identity*. Conference on Sustainable Tourism Development in the Wadden Sea Region, Stade, Germany. 15. Smith, L., Waterton, E., & Watson, S. (2012). *The cultural moment in tourism*. London: Routledge. 16. Richards, G., & Raymond, C. (2000). *Creative tourism*. *ATLAS news*, 23(8), 16–20. 17. Palmer, R., Richards, G., & Dodd, D. (2011). *European cultural capital report*. Arnhem: ATLAS. 18. Richards, G. (2018) *Cultural Tourism Research Group Report*. *ATLAS Reflections 2018*, pp. 33–34.

References

1. Geertz, C. (2008). *Thick description: Toward an interpretive theory of culture*. In *The cultural geography reader* (pp. 41–51). London: Routledge. 2. Glazer, N., Moynihan, D. P., & Schelling C. S. (1975). *Ethnicity: theory and experience*. Cambridge: Harvard University Press. 3. Kymlicka W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press. 4. Soroka, Y. (2012) *Multicultural society: linking of processes of its research and formation*, Kyiv: Stilos. 5. Krymskyj, S. (2003). *Queries of philosophical meanings*. Kyiv: Parapan. 6. Littrell M. (1997). *Shopping Experiences and Marketing of Culture to Tourists*. In *Centre for Travel and Tourism*. (1997). *Tourism and Culture: Image, Identity and Marketing*. University of Northumbria, pp. 107–120. 7. Richards G. (1996). *Cultural Tourism in Europe*, Wallingford: CABI. 8. ICOMOS. (2002). *International Tourism Charter*. Retrieved from www.whitrap.org/themes/69/userfiles/download/2013/2/28/vqev6ibfghtbbewh.pdf. 9. Maitland, R. (2007). *Cultural tourism and the development of new tourism areas in London* In Richards, G. (Ed.) *Cultural Tourism: Global and local perspectives*. New York: Haworth Hospitality Press. 10. Becker, C. (1993). *Cultural Tourism – an Introduction* In Becker, C., Steinecke, A., (Ed.), *Cultural Tourism in Europe. Growth without Borders?* Trier: ETJ-Stud. 11. Stebbins, R. (1996). *Cultural tourism as serious leisure*. *Annals of tourism research*, 23(4), 948–950. 12. Richards, G. (2001). *Cultural attractions and European tourism*. Wallingford: Cabi. 13. Lohmann, M. (1999). *Cultural Tourists or Touristic Demand for Cultural Offers* In Heinze, T. (Ed.) *Cultural Tourism: Basics, Aims, Trends and Cases*. München – Wien: Westdeutscher Verlag. 14. Richards, G. (1999). *Culture, Cultural Tourism and Identity*. Conference on Sustainable Tourism Development in the Wadden Sea Region, Stade, Germany. 15. Smith, L., Waterton, E., & Watson, S. (2012). *The cultural moment in tourism*. London: Routledge. 16. Richards, G., & Raymond, C. (2000). *Creative tourism*. *ATLAS news*, 23(8), 16–20. 17. Palmer, R., Richards, G., & Dodd, D. (2011). *European cultural capital report*. Arnhem: ATLAS. 18. Richards, G. (2018) *Cultural Tourism Research Group Report*. *ATLAS Reflections 2018*, pp. 33–34.